

32

Şubat 2011

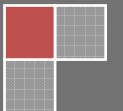
İKİV DEĞERLENDİRME NOTU

Avrupa Birliği ve Sivil Toplumun Rolü

Damla CİHANGİR

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI

www.ikv.org.tr

AVRUPA BİRLİĞİ VE SİVİL TOPLUMUN ROLÜ

Türkiye'nin AB müzakere sürecinde son zamanlarda sıkça gündeme gelen konulardan biri de "Sivil Toplum Diyalogu". AB, aday ülkelerdeki sivil toplum kuruluşlarının (STK) yanı sıra aday ülkelerdeki sivil toplum kuruluşları ile iletişim ve işbirliği içinde olmayı bir hayli önemsiyor. Bu kapsamda, bir aday ülke olan Türkiye'de de siyasi nedenlerle yavaşlamış olan AB müzakere süreci, sivil toplum diyalogu çerçevesinde sürdürülmeye çalışılıyor. Bu kapsamda, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS) ve Avrupa Komisyonu'nun Türkiye Delegasyonu çeşitli proje ve programlarla sürece ivme kazandırmaya çalışıyor. Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde, AB'nin neden bir sivil toplum diyaloguna ihtiyaç duyduğuna, AB'de sivil toplumun rolü ve etkisine, Türkiye'deki STK'ların sürece neden ve nasıl dâhil olmaları gerektiğine, bu süreçteki zorluklara ve neler yapılabileceğine bir göz atmanın faydalı olduğunu düşünüyoruz.

AB neden aday ülkelerle bir sivil toplum diyaloguna ihtiyaç duymuştur?

Bilindiği üzere 1 Mayıs 2004 tarihinde 15 üyeli AB, tarihinin en büyük genişlemesini gerçekleştirerek 10 yeni ülkeyi birliğe dâhil etti. Bu genişleme ile çok değil, daha birkaç yıl önce farklı yönetim anlayışına ve sosyo-ekonomik yapıya sahip olan, sivil toplum yapısı da AB ülkelerinkinden farklılık gösteren ülkeler Birliğe katılmış oldu. Bu nedenle, genişleme ile yeni üye ülkelerin toplumsal yapısı hızla değişirken bu, birçok sorunu da beraberinde getirdi. Bu durum, bu ülkelerdeki vatandaşların ve kurumların, AB üyeliği ile ortaya çıkan ve gelecekte de çıkacak olan fırsat ve zorluklar hakkında bilgilendirilmesi ihtiyacını ortaya çıkardı. Bu da en hızlı ve etkili bir şekilde ancak sivil toplumla işbirliği yaparak gerçekleştirilebilirdi. AB, bu fikirden yola çıkarak hem önceki üye hem de yeni üye vatandaşlarının AB ve değişen koşullar hakkında yeterince bilgilendirilmesi amacıyla "sivil toplum diyalogu"nu başlattı.

Tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de sivil toplum denince akla gelen en temel unsurlar olan sivil toplum tanımının ne olduğu, hangi kurum ve kuruluşları kapsaması gerektiği soruları düşünüldüğünde AB'nin de etkili ve başarılı bir politika yürütmek adına bu diyalog kapsamına kimleri, hangi kuruluşları aldığı önem kazanıyor. AB'ye göre sivil toplum, işçi sendikaları ve işveren örgütleri gibi işgücü piyasası aktörlerini ve sosyal tarafları; tüketici örgütleri gibi sosyal ve ekonomik aktörleri en

Türkiye'nin AB müzakere sürecinde son zamanlarda sıkça gündeme gelen konulardan biri de "Sivil Toplum Diyalogu". AB, aday ülkelerdeki sivil toplum kuruluşlarının (STK) yanı sıra aday ülkelerdeki sivil toplum kuruluşları ile iletişim ve işbirliği içinde olmayı bir hayli önemsiyor. Bu kapsamda, bir aday ülke olan Türkiye'de de siyasi nedenlerle yavaşlamış olan AB müzakere süreci, sivil toplum diyalogu çerçevesinde sürdürülmeye çalışılıyor. Bu kapsamda, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS) ve Avrupa Komisyonu'nun Türkiye Delegasyonu çeşitli proje ve programlarla sürece ivme kazandırmaya çalışıyor. Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde, AB'nin neden bir sivil toplum diyaloguna ihtiyaç duyduğuna, AB'de sivil toplumun rolü ve etkisine, Türkiye'deki STK'ların sürece neden ve nasıl dâhil olmaları gerektiğine, bu süreçteki zorluklara ve neler yapılabileceğine bir göz atmanın faydalı olduğunu düşünüyoruz.

geniş ölçüde temsil eden kuruluşları; sıradan vatandaşların yerel yaşama ve kent yaşamına katılımlarına imkân veren sosyal örgütleri; dini toplulukları; medyayı ve kısmi olarak da yerel toplulukları ve belediyeleri kapsıyor.

AB’de Sivil Toplumun Rolü ve Etkisi

AB’nin işleyişinde çoğu zaman bilinmeyen ya da akıllarda kalmayan önemli noktalardan biri de Avrupa’daki STK’ların AB kurumlarının (Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve AB Konseyi) karar alma mekanizmalarında söz sahibi olduğu. Avrupa’da birçok yerel ve ulusal sivil toplum kuruluşu kendi konuları ile ilgili bir çatı kuruluşu ya da ağa üye olarak bir üst seviyede yani AB düzeyinde de kendilerine temsil hakkı buluyor. Örneğin, Avrupa Çevre Bürosu’na Avrupa çapında çevre üzerine çalışan birçok STK üye. Türkiye’den de TEMA Vakfı bu üyeler arasında. Bu çatı kuruluşlar ve ağları, AB karar alma sürecinde üyelerinin çıkarları doğrultusunda lobi yaparak AB kurumlarına baskı uyguluyorlar. AB’nin yürütme organı olan Avrupa Komisyonu, STK yetkilileri ile tüm düzeylerde iletişim halinde bulunuyor. Bu açıdan Komisyon’un hem üye hem de aday ülkelerdeki STK’ları kendisi ile müttefik gördüğü, bu kuruluşlarla birlikte politika ve görüş oluşturmaya çalıştığı söylenebilir. Komisyon ayrıca, üye ülkelerde bulunan ve yeterli maddi kaynak bulamayan çeşitli STK’ları kendi imkânları ile karşılıksız fonlama yetkisine sahip. AB’de vatandaşları doğrudan temsil hakkına sahip Avrupa Parlamentosu da, sahip olduğu 20 komite ile her politika alanında karar alabiliyor ve görüş bildiriyor. AB’de yasama sürecinde üye ülkeleri birbirine bağlayan, AB mevzuatının yaklaşık yüzde 80-90’ını oluşturan yönergeler (direktifler) bulunuyor. Bu yönergelerin çıkmasında ve daha sonra en kısa zamanda üye ülkelerde uygulanmaya başlamasında STK’ların rolü bir hayli önem kazanıyor. Bunun yanında, herhangi bir konuda bir yönerge çıkmadan önce STK’ların diğer STK’lar ile işbirliğinde olup birlikte hareket etmesi de AB karar alma mekanizmalarını etkiliyor. Örneğin, Avrupa Çevre Bürosu, Avrupa Anayasası’na ilişkin çalışmalarını Sosyal STK’lar Platformu, İnsan Haklarını Koruma STK’ları ve Avrupa İşçi Sendikaları Konfederasyonu ile birlikte yürüterek sürece kendi katkısını da koymuştur. AB’de çeşitli STK’lar bu şekilde lobi faaliyetlerini sürdürürken sanayi lobisinin AB’deki en etkin sivil toplum temsilcileri olduğunu da belirtmekte fayda var.

Türkiye’deki STK’ların AB’deki Rolü

Bir aday ülke olan Türkiye’de de AB, bir sivil toplum diyalogu programı gerçekleştiriyor. Hâlihazırda yürütülen bu sivil toplum diyalogunun başlıca amaçları;

- AB’ye katılım sürecindeki fırsatlar ve zorluklar hakkında güçlü bir bilinç oluşturmak,
- Türkiye’de AB tarihi, işleyişi, kuralları ve politikaları hakkında bilgilendirme sağlamak,
- Türkiye’de insan hakları ve demokrasinin güçlendirilmesini sağlamak,
- AB’de Türkiye’ye yönelik, özellikle kültür ve din üzerine olan kaygıların giderilmesine katkıda bulunmak,
- Her iki kamuoyunu da en doğru şekilde bilgilendirmek, olarak sıralanabilir.

AB ve Türkiye arasındaki sivil toplum diyalogu ile AB, Türkiye’yi ve Türk vatandaşlarını toplumsal olarak AB üyeliğine hazırlamaya çalışırken, Türkiye’deki çeşitli STK’lar da, Avrupa’daki STK’ların AB karar alma mekanizmalarını nasıl etkilediğini göz önünde bulundurup kendileri de bu doğrultuda çalışmalar yürütebilir, Avrupalı paydaşlar ve çatı örgütleri ile işbirliği içinde bulunabilirler. Bu farkındalığın Türkiye’deki STK’larda oluşması ve bu yönde adım atılması hem AB’ye uyum süreci, hem

de Türkiye’de sivil toplumun gelişmesi ve gerçekten katılımcı, şeffaf ve etkili bir sivil toplumun oluşması açısından büyük önem teşkil ediyor.

Bugün AB mevzuatı Brüksel’de belirleniyor ve Türkiye de bir aday ülke olarak katılım müzakerelerinin gereği açtığı her fasılla birlikte birçok konuda çok geniş mevzuat değişikliği yapıyor. Bu değişiklikler yapılırken Türkiye’deki ilgili STK’ların, Ankara’da ve Brüksel’deki karar alıcıları, temsil ettikleri üyeler ve Türk vatandaşları için olabilecek en iyi uygulamalar doğrultusunda karar almaya itecek şekilde sürece dâhil olmaları AB’ye uyum konusunda büyük önem taşıyor. Unutmamak gerekir ki Türkiye’deki birçok yatırım imkânları ve ticari imkânlar Brüksel’deki kararlardan doğrudan etkileniyor. Her ne kadar Avrupa’nın ekonomik büyümesi yavaşlamış ve mali krizin etkileri sürüyor olsa da bugün yine de Türkiye’nin ekonomik kalkınması AB’de alınan kararlardan etkileniyor. Dolayısıyla, yatırımlar, eğilimler ve benzeri konular için Brüksel iyi bir sponsor konumunda bulunuyor. Türk STK’ları, üyesi olacakları, işbirliği yapacakları çeşitli çatı kuruluşlar aracılığıyla AB karar alma sürecine dâhil olarak Avrupa Komisyonu’nun ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’nin bugünkü kararlarında, dolayısıyla geleceğin Avrupasının şekillenmesinde etkili olabilirler.

Türkiye ve Türkiye’deki STK’ların AB’ye uyum konusundaki rolü açısından bir diğer önemli nokta ise bu sürece dâhil olan, Brüksel’deki gündemi takip edebilen STK’ların, aynı zamanda Türk kamuoyundaki, iş dünyasındaki ve siyasi yaşamdaki bilinci artırarak ulusal çapta çeşitli nedenlerden ötürü arka planda kalmış, hayati öneme sahip konuları gündeme taşıyabilir hale gelmeleri. Türkiye’den birçok STK, çözüm bulamadığı ya da Ankara’ya sesini duyuramadığı konularda AB kurumlarından destek alarak önemsendiği konuyu gündeme taşıyabilir. Bu şekilde kamuoyu da konuya ilişkin daha fazla bilinç sahibi olabilir ve bir şeyler yapılması için çaba sarf edebilir. Örneğin, geçtiğimiz Kasım ayında Türkiye’den çevre ve doğal hayatı koruma üzerine çalışan birçok STK bir araya gelip, Türkiye’de yapımına başlanan hidroelektrik santrallere ve yok olan nehirlerle ilişkin sorunları dile getirmek için Avrupa Parlamentosu’nda Yeşiller Grubu’nun desteği ile bir toplantı düzenledi. Böylelikle gündeme taşınan konu ulusal düzeyden, uluslararası bir düzeye çıkmış oldu.

Türkiye’deki STK’ların karşılaştığı başlıca zorluklar nelerdir?

Ne yazık ki pratikte her şey, teoride olduğu kadar pürüzsüz işlemiyor. Sadece Türkiye’de değil, AB’de de birçok konuda, özellikle sivil toplum ile ilişkilerde çeşitli zorluklarla karşılaşılıyor. Türkiye’de sivil toplumun gelişmesine ve AB’ye uyum konusunda daha etkili bir şekilde yol almasına engel teşkil eden başlıca sorunlar arasında kaynak ve kapasite geliştirme sorunları, “gönüllülük” konusundaki olumsuz tutumlar, iletişim ve sürdürülebilir strateji eksikliği, tarihsel olarak sivil topluma hep kuşkucu bakılması ve devletin karar verme sürecine STK’ları dâhil eden bir mekanizmaya sahip olmaması sayılabilir.

Öncelikle, Türkiye’de çoğu STK’nın kaynak, kapasite geliştirme ve yönetim yapısına ilişkin sorunları var. Bu nedenle de bir STK’nın etkili olabilmesi için önem arz eden amacı doğrultusunda başarılı ve sürdürülebilir projeler yürütmesi, bir strateji belirlemesi ve insan kaynaklarını geliştirmesi gibi hususlarda önemli düzeyde eksiklikler mevcut. Bunun yanında, sivil toplum denince akla gelen ilk şartlardan biri olan “gönüllülük” ilkesi konusunda da sorunlar var. Vatandaşların bir amaç için gönüllü olarak bir araya gelmesi ve bu doğrultuda çalışması, eğer önlerinde bir amaç ve motivasyon sebebi yoksa neredeyse imkânsız. Birçok STK, üyelerini ya da gönüllüleri nasıl motive, tatmin ve mutlu edeceğini bilmiyor yani bunlar vizyon eksikliği içerisinde. Bunun yanında, dernekler yasasında

gönüllülük, üyelik ve gönüllülerin idaresi konusunda eksiklikler mevcut. Türkiye'deki STK'ların karşılaştığı bir diğer önemli eksiklik de yerel ve bölgesel düzeyden ulusal düzeye erişememeleri, bir ağ veya çatı kuruluş oluşturmamaları ve böylece seslerini daha güçlü ve geniş kitlelere erişecek şekilde duyuramamaları. Son olarak da tarihsel ve siyasi olarak, son döneme kadar Türkiye'de örgütlenmeye, bir sivil toplum kuruluşu oluşturmaya ve bu şekilde karar verme mekanizmalarına katılmaya toplumsal ve siyasi olarak kuşkucu bakılması STK'ların gelişmesinin önündeki başlıca engellerden birini temsil ediyor.

Her ne kadar tüm bu sorunların aşılması zor gibi gözükse de Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinin getirdikleri ile özellikle son 10 yılda sivil toplumun gelişmesi adına birçok adım atıldığını da söylemek gerekiyor. Ancak, bundan sonra bu ivmenin devam etmesi ve gerçek anlamda sivil toplum kuruluşlarının toplumun her kesimi tarafından benimsenip, hem ulusal hem de AB düzeyinde karar alıcı aktörleri etkileyebilir hale gelmeleri için STK'ların özellikle yasama organları ile daha fazla iletişim halinde olmaları ve geliştirilen, değişen politikalar konusunda çok daha aktif ve bilgi sahibi olmaları gerekiyor. Bunun için yerelden başlayarak ulusal düzeye ve daha sonra da AB düzeyine kadar çeşitli ağ oluşumlarının içinde yer alınması, tek başına etkili olamadıkları konular için birlikte hareket etme kültür ve anlayışının yerleştirilmesi ve bunun uygulamaya geçirilmesi bir başka gereklilik halini alıyor. AB'ye uyum konusunda Türkiye'deki STK'ların kendi ilgi alanları ve çıkarları doğrultusunda Türkiye'deki müktesebatın nasıl değiştiğini, bu değişikliklerin kendilerini nasıl etkileyeceğini takip etmeleri ve buna göre gerekirse tepkilerini ve desteklerini dile getirebilmeleri gerekiyor. Bunun yanında, diğer ve daha önceki aday ülkelerde bu değişimlerin nasıl gerçekleştiğinin ve ilgili aktörlerin bu durumdan nasıl etkilendiğinin takip edilmesi ve gerekirse diğer ülkelerdeki bu kurumlarla diyalogun sağlanması, hem bilinç düzeyini hem de etkinliği artıran faktörlerden biri olabilir.

Türkiye'de sivil toplumun gelişmesi ve Türkiye'nin AB'ye uyum sürecindeki etkisinin artması için AB Türkiye'de birçok fon ve hibe ile sivil toplum diyalogunu destekliyor. AB'nin şu anda Türkiye'de destek sağladığı alanlar arasında sivil toplumun desteklenmesi ve gelişiminin güçlendirilmesi, sosyal diyalog, istihdam ve sosyal işler, iş hukuku, iş sağlığı ve güvenliği, cinsiyet eşitliği ve ayrımcılıkla mücadele, tarım, kırsal kalkınma ve balıkçılık, eğitim alanındaki programlar (*Erasmus, Socrates, Leonardo da Vinci*), medya ve kültür programları yer alıyor. Bu doğrultuda, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu'nun başlattığı "*People to People 2011*" (İnsandan İnsana P2P) Programı, Türkiye'den ve diğer aday ülkelerden birçok konu üzerine çalışan çok sayıda STK temsilcisinin bir araya gelmesini, fikir alışverişinde bulunmasını ve ortak çalışmalar, projeler yapmasını destekliyor¹.

Son olarak, unutmamak gerekir ki AB ve Türkiye arasındaki sivil toplum diyalogu, Avrupa Komisyonu'nun Türkiye ile müzakerelerin açılmasına dair tavsiye kararı ve müzakere çerçeve belgesinde vurgulanıyor; Türkiye'nin Avrupa standartlarına evrilmesinde, reform sürecinin devamında hem Türkiye içindeki hem de Türkiye ve AB'deki sivil toplumlar arasındaki diyalog elzem görülüyor.

¹ Programa ilişkin detaylı bilgiye http://www.avrupa.info.tr/News_Archive/January2011,20110131-3.html adresinden ulaşılabilir.